Alexandru UNGUREANU, Ionel BOAMFĂ

OPERA GEOGRAFICĂ A LUI PAUL BINDER CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA TEZEI DE DOCTORAT

L'ŒUVRE GÉOGRAPHIQUE DU PAUL BINDER EN RÉFÉRENCE À SA THÈSE DE DOCTORAT

Résumé: *En 1970 Paul Binder a soutenu sa thèse de doctorat dans le cadre institutionnel de la Faculté de Biologie, Géologie et Géographie de l'Université «Alexandru Ioan Cuza» de Iaşi, la thèse portant le titre de «La ville de Braşov – étude de géographie historique» et ayant eu comme directeur le professeur Ioan Şandru. Cette thèse avait, à côté de l'ouvrage proprement dit, trois tomes d'annexes, l'ensemble s'élevant à plus de mille pages de texte et comprenant de nombreuses cartes, estampes, photographies et autres illustrations, ainsi que des tableaux statistiques. S'y ajoute une introduction où l'on passe en revue l'historique des recherches antérieures. Le premier chapitre présente la position géographique et le site de la ville, le deuxième étant consacré à l'histoire de Braşov, aspect clarifié à l'aide d'arguments historiques, toponymiques et géographiques. Le chapitre suivant se réfère au rôle économique-géographique de Braşov, le quatrième – à l'évolution territoriale de la ville et le cinquième étant consacré à l'évolution des fonctions internes. Le sixième chapitre met en évidence les fonctions extérieures de la ville et le dernier tient lieu de conclusions, l'idée principale ressortissant de l'œuvre de l'érudite de Braşov étant celle que Braşov évoluera dans les années qui viennent, d'une ville à dominante industrielle à une ville à fonctions plus complexes.*

În anul 1970, la Facultatea de Biologie-Geografie a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, s-a susţinut teza de doctorat a braşoveanului Paul Binder. Teza, elaborată sub coordonarea prof. dr. doc. Ioan Şandru, avea titlul *Oraşul Braşov. Studiu de geografie istorică.*

Lucrarea propriu-zisă are 340 de pagini, la care se adaugă 22 hărţi, integrate în text. Teza cuprinde o introducere, urmată de şapte capitole. La aceasta se adaugă trei volume de anexe, conţinând izvoare istorice şi cartografice care au servit la realizarea tezei. Primul volum, *Chorografiile Braşovului*, se întinde pe parcursul a 359 pagini, incluzând 23 pagini cu indici, 34 hărţi şi 79 stampe şi fotografii, înglobate în text. Volumul al doilea, al anexelor – *Izvoare narative privind geografia istorică a oraşului Braşov* – cuprinde 221 pagini de text, alături de care se găsesc 27 pagini cu indici şi 56 ilustraţii. Ultimul volum al anexelor (al treilea), numit *Indice geografice şi tabele statistice*, conţine nomenclatura geografică, având 93 pagini de text, 29 pagini de indici, 3 hărţi şi 85 tabele statistice. În total, teza elaborată de Paul Binder numără 1.013 pagini de text, 59 hărţi, 79 pagini cu indici, 135 stampe, fotografii şi ilustraţii şi 85 tabele statistice.

Aşa cum era firesc, teza debutează cu o parte introductivă, care abordează istoricul cercetărilor anterioare referitoare la oraşul Braşov şi zona Ţării Bârsei. Autorul evită aprecierile critice, lucru pe care îl considerăm lăudabil, dat fiind faptul că, uneori, studiile referitoare la zona abordată nu au avut la îndemână izvoare ştiinţifice de primă mână. Paul Binder trece în revistă nu doar cercetările anterioare, începând cu istoriografia

iluministă, ci evidențiază şi izvoarele utilizate pentru întocmirea celorlalte capitole din lucrare. Tot în introducere sunt reliefate metodele utilizate pentru întocmirea tezei, începând cu problema delimitării unității teritoriale studiate, continuându-se cu importanța determinanței istorice şi subliniindu-se că, într-o lucrare de geografie istorică, este necesar să se îmbine metoda geografică cu cea istorică.

Primul capitol al tezei abordează elementele legate de poziția şi aşezarea geografică. S-a insistat asupra însemnătății poziției, evidențiindu-se locul central avut de oraş, în ceea ce priveşte funcția sa de centru depresionar. Se evidențiază şi rolul jucat, în dezvoltarea acestei funcții, de către centrele de contact directe sau interioare, unele cu rol secundar (Prejmer, Râşnov, Codlea, Feldioara), altele cu rol primar (poarta Braşov – Sânpetru). Este analizată şi semnificația aşezării topografice, precum şi rolul hotarului depresionar şi însemnătatea reliefului vetrei aşezării (cu sublinierea importanței energiei reliefului), a condițiilor climatice şi a particularităților structurii hidrogeologice.

Capitolul al doilea se referă la vechimea oraşului Braşov – *Geneza demonstrată istoric, toponimic şi geografic*. Mai întâi sunt elucidate aspectele legate de geneza acestei aşezări urbane, analizându-se utilizarea energiei topografice şi poziționarea în perioada preurbană. Aspectele ținând de vechimea populării sunt lămurite pe baza dovezilor arheologice, care încep din paleolitic (când grupurile umane trăiau în peşterile din zona montană bârsană), continuând cu atestările din neolitic, epoca bronzului, evidențiindu-se faptul că dacii au populat întregul bazin bârsan. O inscripție descoperită în zona studiată atestă continuitatea de populare şi în epoca romană. De asemenea, descoperirile arheologice dovedesc faptul că locuitorii daco-romani nu au plecat din Țara Bârsei după retragerea armatei şi administrației romane, ci, din contră, nucleele de umanizare au fost consolidate de curenți migratori axați pe văile Buzăului şi Teleajenului. Autorul dovedeşte, cu argumente solide, că geneza Braşovului, ca aşezare urbană (plasată în secolele XI-XIII), începe după încetarea marilor migrații, dar înainte de pătrunderea maghiarilor în Transilvania.

Paul Binder reuşeşte să reconstituie peisajul geografico-istoric al Carpaților de Curbură în epoca urbanogenezei, bazându-se pe dovezi arheologice, istorice şi onomastice. Este subliniată utilizarea diferențiată a spațiului de către comunitățile româneşti bârsane din secolele XI-XIII, care au umanizat, în aşezări rurale, stabile, compartimentele Văii Tâmpei, folosind înălțimile de tip acropole ca locuri de refugiu. Aşezarea în zonă a secuilor şi pecenegilor s-a produs după ce regalitatea maghiară a atins linia Oltului, ultima fază, decisivă, în geneza oraşului, fiind constituită de aşezarea aici a cavalerilor teutoni (1211). Utilizând cu pricepere izvoarele documentare, autorul dovedeşte că dovada istorică cea mai veche a aşezării urbane este reprezentată de *Catalogus Ninivensis*, care atestă Braşovul în jurul anului 1234. În finalul acestui capitol este reconstituit peisajul urban din primul secol de existență a Braşovului, demonstrându-se că această aşezare avea trei nuclee: cătunul românesc de sub Tâmpa, Braşovul Vechi şi aşezarea urbană din Valea Tâmpei (viitoarea Cetate). De asemenea, se constată, cu argumente de necontestat, importanța Braşovului şi a Țării Bârsei, în sistemul topo- şi choronimic din zona centrală a teritoriului locuit de români.

Următorul capitol este consacrat evoluției rolului economico-geografic al oraşului. Pe baza izvoarelor vremii, autorul reuşeşte să reconstituie componența socială a populației urbane (reprezentată de patriciat, meseriaşi şi agricultori). De asemenea,

folosindu-se conscripţiile contribuabililor, este evidenţiată evoluţia numărului de locuitori, punându-se accent pe cauzele stagnării îndelungate a populaţiei (existenţa celei de-a doua şerbii, frecventele şi pustiitoarele molime ce au decimat populaţia oraşului în secolele XIV-XVIII). Populaţia oraşului este reconstituită, pe baza izvoarelor menţionate, începând cu anul 1480 (când aşezarea număra circa 2.000 de gospodării), ajungându-se, la începutul veacului al XIX-lea (anul 1814), la 19.390 locuitori. Prima jumătate a acestui veac, caracterizată prin înflorirea exportului braşovean, duce la creşterea populaţiei la circa 30.000 locuitori (1847), urmată, însă, după Revoluţia paşoptistă, de un recul (22.000 locuitori, în 1849), creşterea reluându-se după încetarea războiului civil.

Acest reviriment al numărului de locuitori ai urbei bârsane a fost frânat, însă, în a doua parte a veacului menţionat, pe de-o parte, datorită crizei industriei breslaşe, iar pe de alta, din cauza întreruperii legăturilor tradiţionale cu regiunile extracarpatice româneşti. Reluarea creşterii mai rapide a populaţiei se produce după Unirea de la 1918, populaţia oraşului trecând de la 40.335 locuitori (1920), la 84.557 (1941), atingând 163.345 locuitori (1966, ultimul recensământ dinaintea finalizării tezei).

Folosind informaţiile mai precise furnizate de autorităţi din a doua parte a secolului al XVIII-lea, Paul Binder reconstituie particularităţile mişcării naturale a populaţiei (natalitate, mortalitate, spor natural), demonstrând creşterea mai rapidă a populaţiei româneşti, prin comparaţie cu evoluţia mai lentă a celei săseşti. Pentru determinarea sporului migratoriu, mai ales pentru epoca medievală, autorul a folosit indiciile onomastice, dovedind stabilirea în aşezarea studiată a numeroşi români originari din Ţara Bârsei, Ţara Oltului, restul Transilvaniei, Ţara Românească şi Moldova. Nucleul etnic german a fost adesea consolidat prin migraţii săseşti din aşezările germane bârsane, cele din Ţara Oltului (Şercaia), ţinutul Sibiului şi alte localităţi unde exista populaţie germană, pe când maghiarii au venit mai ales din localităţi maghiare din Ţara Bârsei, din Secuime şi alte localităţi ardelene.

Documentele istorice şi cele statistice au permis şi reconstituirea piramidei vârstelor (începând din 1869), a evoluţiei populaţiei active (de la 48% în secolul al XIX-lea, la 45,5% în 1910, respectiv, la 55,5% în 1956) şi a densităţii populaţiei (care a crescut de la 63,3 locuitori/ha în 1948, la 70 locuitori/ha în 1966). Este analizată şi structura naţională a populaţiei, pentru care primele informaţii datează dinaintea aşezării maghiarilor (când exista aşezarea românească numită Cătun). Românii (al căror număr a fost întărit şi prin aşezarea românilor şcheieni, de origine balcanică) au format majoritatea populaţiei în Şchei, fiind, însă, prezenţi şi în celelalte cartiere. Saşii au fost preponderenţi în Cetate şi în Braşovul Vechi, iar maghiarii – în Blumăna. Din veacul al XVIII-lea, numărul şi evoluţia diferitelor etnii se pot urmări cu mai multă precizie. Se constată astfel că, treptat, saşii pierd majoritatea, spre finele secolului al XIX-lea maghiarii deţinând primul loc (dar având doar majoritatea relativă), pentru ca, după 1918 şi, mai ales, după 1945, elementul românesc să crească (deţinând majoritatea absolută), pe acest fond scăzând şi ponderea maghiarilor şi, mai ales, a etnicilor germani.

Izvoarele documentare au permis şi reconstituirea rolului, deosebit de important şi în trecut, al Braşovului, din punct de vedere administrativ, juridic şi politic. Multă vreme, drepturi politice au avut doar reprezentanţii patriciatului săsesc, celelalte naţionalităţi (şi, în primul rând, românii) primind asemenea drepturi abia după 1848. Este pus în valoare statutul cvasiautonom al „republicii braşovene” (asemănător, în multe privinţe, cu cel al

oraşelor-state italiene), evidenţiat şi de faptul că, în epoca medievală, Braşovul a avut un corp diplomatic propriu.

O deosebită atenţie este acordată evoluţiei economice a urbei bârsane. Pentru Evul Mediu s-a recurs la analiza patronimelor, în special a celor care evidenţiază structura profesională. Analiza acestor nume evidenţiază caracterul de aşezare preponderent meşteşugărească a oraşului, fapt ce explică dezvoltarea sa ulterioară în plan industrial. Un rol important este acordat şi caracterizării activităţilor economice, evidenţiindu-se predominanţa funcţiei industriale (cu 55,5% din populaţia activă, în 1966), urmată de funcţia de transport (9,5%), cea comercială (9,4%), culturală, respectiv, de cea turistică-climatică.

Capitolul al IV-lea este consacrat evoluţiei teritoriale a oraşului Braşov. Paul Binder reconstituie mai multe etape, începând cu cea a nucleelor intravilane iniţiale (din secolele XII-XIII), continuată cu etapa teritorială „gotică" (1250-1395), cea a evoluţiei teritoriale din anii 1395-1500, cea din epoca Renaşterii (secolul al XVI-lea), cu cea a creşterii teritoriale din secolele XVII-XVIII, urmată de cea din faza finală a feudalismului (1780-1850). Creşterea teritorială în epoca dezvoltării capitaliste este împărţită în două etape, despărţite de momentul Marii Uniri, ultima etapă fiind cea postbelică (1945-1970).

Al cincilea capitol este afectat evoluţiei funcţiilor interne. Prezentarea acestei evoluţii debutează cu analiza evoluţiei funcţionale a Cetăţii Braşov, urmată de caracterizarea zonei comerciale interne şi a zonei meşteşugăreşti-rezidenţiale. Sunt trecute în revistă modificările în zonarea funcţională, de la incintă la centura oraşului, precum şi evoluţia funcţională a vechilor suburbii şi a roirilor care au extins arealul urban. Capitolul se încheie cu analiza structurii funcţionale în epocile modernă şi contemporană (1850-1970).

Penultimul capitol se intitulează *Evoluţia funcţiilor externe*, punându-se în lumină importanţa Braşovului pentru zona bârsană, Transilvania şi, în general, pentru întregul spaţiu locuit de români. Această însemnătate este dovedită de rolul oraşului în organizarea căilor de comunicaţie din zona urbigenă, de rolul jucat de oraş în organizarea peisajului administrativ şi politic din sud-estul Transilvaniei, precum şi de rolul aşezării bârsane în apariţia şi dezvoltarea nodului demografic şi economic din colţul sud-estic al Ardealului.

Ultimul capitol, al şaptelea, este văzut în loc de concluzie. Se evidenţiază, pe de-o parte, umanizarea treptată şi tot mai evidentă a peisajului natural, locul Braşovului şi al zonei sale urbane în peisajul umanizat al României postbelice şi perspectivele aşezării. Obiectivitatea şi maturitatea analizei au dat naştere unor propuneri realiste, de o deosebită actualitate (aşa cum este, de pildă, realizarea autostrăzii ocolitoare). Subscriem, aşadar, la opinia lui Paul Binder, potrivit căreia Braşovul viitorului va fi un oraş cu funcţii complexe, deoarece schimbarea de regim din 1989 nu a afectat cu nimic actualitatea demersului ştiinţific al autorului lucrării.

Dată fiind obiectivitatea, echilibrul şi maturitatea ideilor şi opiniilor enunţate în teza de doctorat a lui Paul Binder, împletite şi cu dragostea faţă de plaiurile bârsane, opinăm că omagierea acestei personalităţi ar primi o consacrare foarte nimerită prin publicarea acestei lucrări şi a anexelor sale, care se constituie, şi astăzi, la peste patru decenii de la susţinerea publică, într-un demers ştiinţific de o deosebită actualitate.

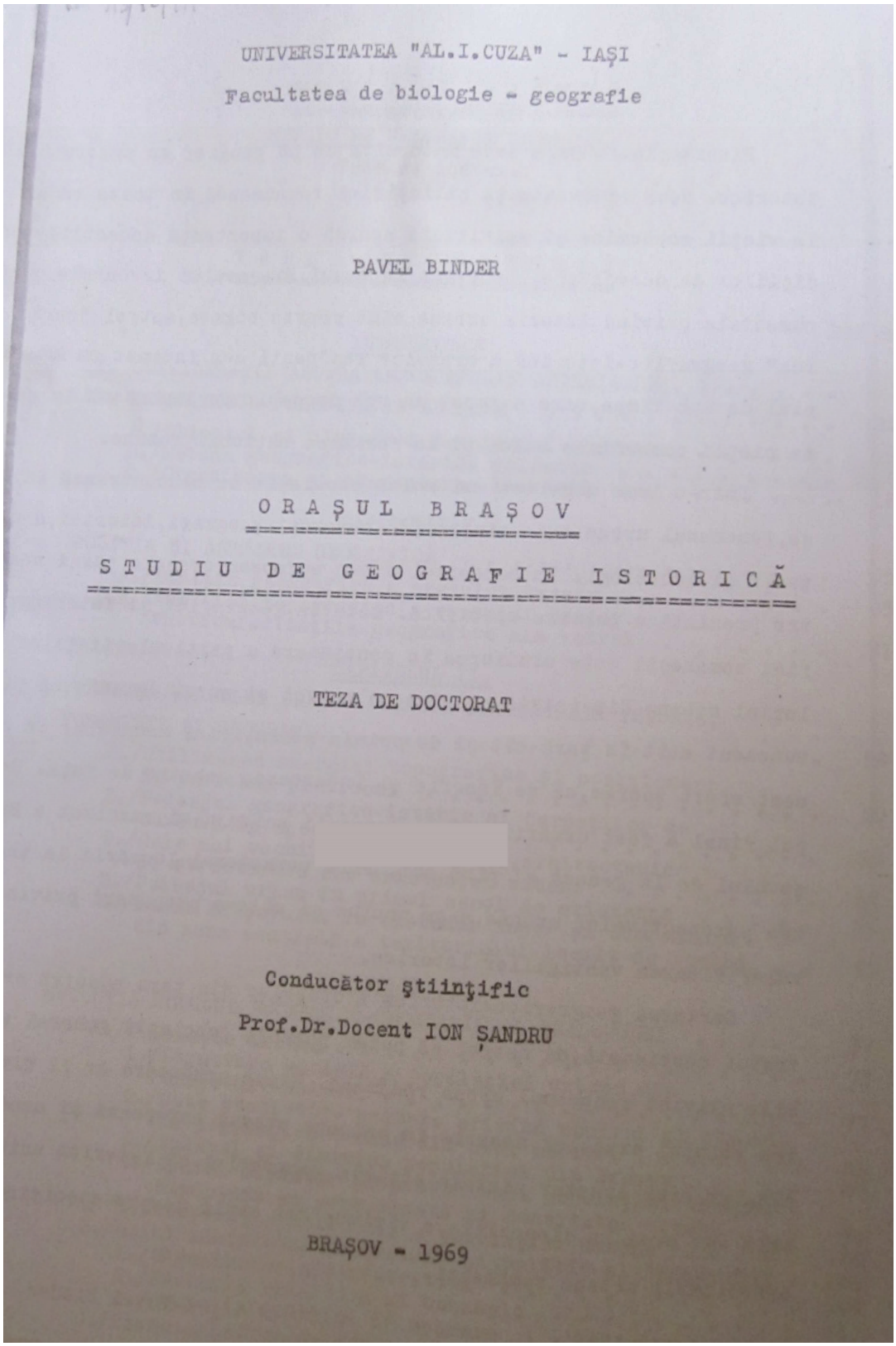

UNIVERSITATEA "AL.I.CUZA" - IAȘI

Facultatea de biologie - geografie

PAVEL BINDER

ORAȘUL BRAȘOV

STUDIU DE GEOGRAFIE ISTORICĂ

TEZA DE DOCTORAT

Conducător științific

Prof.Dr.Docent ION ȘANDRU

BRAȘOV - 1969